ÖKOTEJET TERMELŐ ÜZEMEK HAZAI HELYZETE[1]

TÓTH KATALIN – BORBÉLY CSABA dr. – SZENTE VIKTÓRIA

ÖSSZEFOGLALÁS

Az ökogazdálkodás az elmúlt évtizedben dinamikus fejlődésnek indult mindenekelőtt a növénytermelésben. Az ökoállattartás, az állati termékek előállítása 2000-ben jelent meg, amelynek fő oka a külföldi kereslet hiányában és a késve formálódó hazai fogyasztói igényekben keresendő. Az ökotej-termelés jelenlegi helyzetét 12 üzem vizsgálata alapján kísérli meg bemutatni a tanulmány. A vizsgált 12 üzem közül a legkisebbek csak egy ellenőrzött tehénnel rendelkeztek, míg a legnagyobb gazdaságban 378 termelő állat volt a felméréskor. Az ökogazdálkodás általános nehézségein túl a termelők problémaként a feldolgozással kapcsolatos hatósági követelményeket, a tudatos fogyasztói magatartás és az intézményesített segítségnyújtás hiányát jelölték meg. Minden gond és nehézség ellenére a gazdálkodók többsége pozitívan látja az ökogazdálkodás és ezen belül saját üzeme jövőjét Magyarországon.

Az ökológiai gazdálkodásról rendelkezésre álló információk nem elégségesek és ez is gátolhatja a fejlődést. Ezért szükséges a megfelelő információ ellátás, kiemelve az ökogazdálkodásban rejlő lehetőségek mellett a problémákat és a nehézségeket is. Tájékoztatással, képzési programokkal és szaktanácsadással növelhető a termelési kedv és csökkenthető a termelők bizonytalansága.

A fogyasztó felé az eddiginél nagyobb hangsúlyt szükséges fektetni a tájékoztatásra széleskörű, részletes információkkal az ökotermékek hitelességéről, minőségéről, egészségvédő szerepéről.

A biotakarmánytermelés hozamai a hagyományoshoz képest alacsonyabbak, ami növeli a termelési költségeket. A szemesterményeket a termelők magas áruk és jó minőségük miatt inkább humán fogyasztás céljára értékesítik, és nem az állatokkal etetik fel. A tömegtakarmányok beszerzését a nehézkes szállítás és a viszonylag nagy távolság is nehezíti.

A felmérésből megállapítható, hogy az említett problémák és nehézségek ellenére a gazdálkodóknak 42%-a szándékozik állományát bővíteni.

BEVEZETÉS

Az ökogazdálkodás a fenntartható fejlődés egyik kiemelkedő eleme, amely hagyományos termelésből származó feleslegeket is mérsékli. Az elmúlt évek élelmiszer-botrányai nemcsak a fogyasztók bizalmát rendítették meg, de fokozták az „élelmiszer-business" szereplőiben a termékek minőségi igényeit is. Annak ellenére, hogy az ökogazdaságok is fertőzésveszélynek kitettek, szigorú termelési irányelveik betartásával biztonságosabb termékeket termelnek. A legtöbb fejlett európai ország hasonló okok miatt az ökológiai gazdálkodás előmozdítására törekszik.

[1] A cikk az OTKA T043143-as számú kutatási pályázat támogatásával készült.

Az ökogazdálkodásba vont területek nagysága a világon 22,8 millió hektár, amelyből Európa 22,6%-kal részesedik. A ökogazdálkodás fejlődésének egyik látható jele az EU-ban, hogy 1993 és 2000 között az ökológiai gazdálkodás földterülete ötszörösére növekedett. Az EU-ban 2000-ben 1 788 247 tonna biotejet állítottak elő, ami az Unió termelésének 1,5%-át teszi ki.

A kutatásban elsőként szekunder adatgyűjtést végeztünk a rendelkezésre álló szakirodalmak alapján. A primer felmérést termelői mélyinterjúkra alapoztuk. A kérdőív összeállításában segítségünkre volt az egyik közeli termelő, akinek gyakorlati tapasztalatai sokat segítettek. A felmérésben minden magyar ökotej-termeléssel foglalkozó gazdát felkerestünk, 2003-ban, amely számuk miatt nem ütközött nehézségbe. A vizsgálathoz a *Biokontroll Hungária Kht.* adatbázisa rendelkezésünkre állt. Személyesen kerestük fel – előzetes telefonos időpont egyeztetés után – a gazdálkodókat. A kérdésekben az állatállomány tartásáról, takarmányozásáról, naturális mutatókról érdeklődtünk, majd a feldolgozás és az értékesítés adatairól kértük a gazdák véleményét. Ezeket kiegészítve a magyar ökológiai gazdálkodás minősítésében és ellenőrzésében meghatározó szerepet játszó *Biokontroll Hungáriai Kht.* beszámolói, statisztikai adatai, valamint az ökológiai gazdálkodás hazai jogszabályai kerültek felhasználásra.

AZ ÜZEMEK BEMUTATÁSA

Hazánkban jelenleg 12 gazdaság és 555 ökotejet termelő tehén van. A gazdaságok méret szerinti megoszlását a 1. ábra mutatja. Ez a kezdeti állapotok miatt igen fontos információ. Szükséges azonban megemlíteni, hogy az állományméret folyamatosan változik a selejtezések, kiesések, állategészségügyi státusz fenntartása és a bővítések miatt. Például 2002-ben még 696 biotejtermelő tehenet tartottak nyilván. Az állomány nagyobb része az Alföldön található meg, mert itt helyezkedik el az ország és talán Európa egyik legnagyobb telepe (2. ábra). Magas az állománylétszám Pest megyében , ami a főváros közelségének és ebből adódóan az ottani piaci lehetőségeknek köszönhető.

A hazai biotej-termelés két meghatározó fajtája a Magyartarka és a Holstein-fríz. Az állományok többségének genetikai bázisát a magyartarka adja, amelyet sok esetben kereszteznek üzemenként eltérően Jerseyvel, Hungarofrízzel, Holstein-frízzel vagy finn Ayrshir-rel is.

Elvileg az ökológiai gazdaságokban tilos az állatok kötött tartása, de vannak bizonyos kivételes esetek, amikor a követelményektől el lehet térni. Engedélyezett a kötött tartás 2010. december 31-ig azokban az épületekben, amelyeket már 2000. augusztus 24-e előtt építettek, feltéve, ha az állatok rendszeres mozgatása biztosított. Ennek megfelelően a vizsgált gazdaságok közül kettőben alkalmaznak hagyományos, kötött tartást, egy gazdaságban pedig csak a téli időszakban vannak kötve az állatok, míg a gazdaságok 75%-ban az ökológiai gazdálkodás előírásainak megfelelően szabad illetve kifutós tartásmód a jellemző. Az istálló átalakítását a gazdaságok 1/3-a tervezi a közeljövőben, de a kötött tartást alkalmazók közül csak egy. Az átalakítás többnyire felújítást, fedett karám illetve pihenőboxok kialakítását jelenti.

A használt földterület nagysága 9,5 hektár és 1700 hektár közötti . Az egy tehénre jutó földterület a gazdaságok 75%-ában 2–5 hektár között ingadozik, a maradék 25%-ban pedig 10–23 hektár közötti. A gazdaságok tehát rendelkeznek az állománynagyság alapján a feltételrendszer által előírt földterülettel. A gazdaságok földtulajdoni viszonyait te-

kintve a földbérlet a jellemző. A gazdaságok 75%-ának területe a hazai átlagérték alatti vagy a körüli, és csak 1/4-ük haladja meg a 18 aranykoronát. Magyarázat a gyengébb minőségű gyep- és legelőterületben rejlik, ami a tehéntartás alapja.

A feltételrendszer előírja ugyan, hogy az állatok takarmányozása elsősorban az adott gazdálkodási egységből származó takarmánnyal történjen, ám ha ez nem lehetséges, akkor fel lehet használni olyan más gazdaságból származó takarmányt is, ami a feltételrendszernek eleget tesz. Ezzel a lehetőséggel a gazdaságok 75%-a él, míg a gazdaságok 25%-ának elegendő a takarmánya, sőt közülük egy gazdaság még értékesít is.

A fajlagos tejtermelés 3500 és 7500 liter között ingadozik gazdaságonként, az állományok átlaga 5100 liter.

A biotej-termelés üzemenkénti jelentőségét jól tükrözi a gazdaság összes bevételéből a biotej-termelés aránya. Amint azt a 3. ábra mutatja, a gazdaságok felénél a tejtermelés bevételei nem érik el az összes bevétel egyharmadát, ugyanakkor 1/3-uknál ez az érték meghaladja a 85%-ot.

A termelt tej beltartalmára vonatkozóan csak részleges adatok állnak rendelkezésre, hiszen sokan háztól értékesítettek, így ennek vizsgálatára nincsen lehetőség. A meglevő adatok alapján azonban a zsírtartalom átlagosan 4%, a fehérjetartalom pedig 3,5%, 0,38-as illetve 0,31-es szórás mellett.

AZ ÖKOTEJ- ÉS TEJTERMÉKEK ÉRTÉKESÍTÉSE

A nyers tej értékesítése mellett – egy üzem kivételével – minden gazdaság foglalkozik feldolgozással, amely vagy a saját fogyasztást szolgálja, vagy növelni kívánják ezzel a tej hozzáadott értékét és a tejtermékek kínálatát. (Az említett kivétel egy hazai feldolgozóval áll szerződésben.) A gazdák többsége problémaként említette a szabályoknak megfelelő tejkonyha kialakításának és működtetésének nehéz megvalósítását. A termelők 92%-a friss tejjel jelent meg a piacokon, túrót, 75%-uk állított elő, a gazdák 66%-a készített sajtokat és a tejfölt. Vajjal és kefirrel 3 gazdaság, joghurttal csak 2 gazdaság foglalkozott.

Az ökotermékek értékesítésének a legkülönbözőbb módjaival éltek a termelők: 50%-uk a háztól való értékesítést, illetve a kereskedőn keresztül történő eladást helyezték előtérbe, míg a gazdák 42%-a az ökopiaci értékesítési csatornát is kihasználta. A gazdaságok 25%-a tejfeldolgozóval állt kapcsolatban. (Hipermarketekbe nem a termelők, hanem a feldolgozók értékesítenek.) A gazdaságok számára probléma az alacsony hazai kereslet. Ennek ellenére termékeiket 75%-ban biotermékként értékesítették a piacokon, és így magasabb árszínvonalat értek el, hagyományos termékekkel. A legtöbb bioterméktől eltérően, a biotejtermékek felvevőpiaca Magyarország, export nem volt.

HUMÁN ERŐFORRÁS AZ ÖKOTEJ-TERMELÉSBEN

A gazdaságok 33%-a rendelkezik tejkvótával, 42%-uk pedig tagja a Tejtermék Tanácsnak. Mezőgazdasági végzettséggel a gazdálkodók 75%-a rendelkezik, amelynek közel fele (45%) felsőfokú. Biogazdálkodással kapcsolatos végzettsége a gazdák 3/4-nek van. A fő motivációs tényező a gazdaságok kialakításakor a természetbarát gondolkodás volt, de a gazdaságok 1/3-át az ökogazdálkodásban rejlő nagyobb profitszerzési lehetőségek is erősen motiválták.

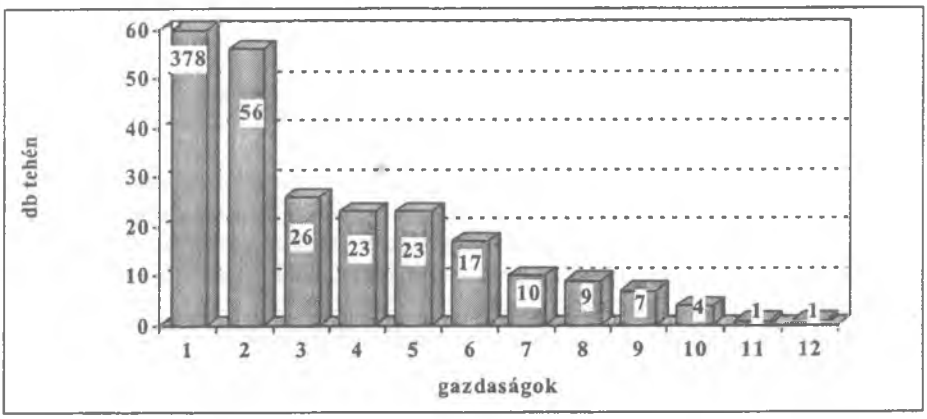
Minden termelő főfoglalkozásban végzi a gazdálkodást, és kivétel nélkül családtagok is részt vesznek a munkában. A nagyobb gazdaságok helyi munkaerőt is alkalmaznak, és egy felső szintű végzettségű vezető irányítja és ellen-

őrzi a napi munkavégzést. A munkaerő létszám a gazdaság méretéhez képest ésszerű határok közti, biztosítva így, hogy az egy dolgozóra jutó napi munkafolyamatok minőségileg elvégezhetők legyenek. A gazdaságok 75%-a 1-2, maximum 3 főfoglalkozású dolgozót alkalmazott, a kis méretek miatt. 3 üzemben azonban átlagosan közel 30 főt foglalkoztattak. Ezek között a gazdaságok között szerepel azonban az ország legnagyobb biotej-termelő telepe, a többiekben pedig a tejtermelés mellett más munkaerő igényes tevékenység is folyik (zöldség- és gyümölcsfeldolgozás, malomipari tevékenység, vendéglátás stb.).

Az üzemvezetők közötti nagy generációs különbség – az átlagos életkor 46 év – ellenére abban mindannyian egyetértettek: a gazdaságuk továbbra is ökogazdaságként fog működni, vagyis a gazdák jövőképe bíztató.

1. ábra

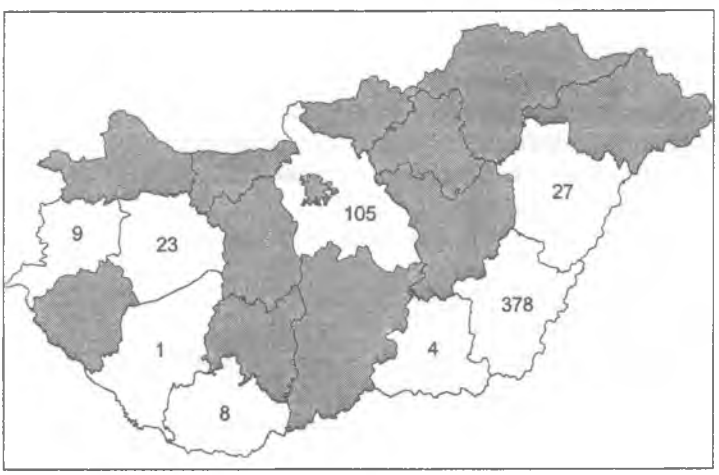
A hazai ökotej-termelő gazdaságok állományának eloszlása

Forrás: Saját adatgyűjtés

2. ábra

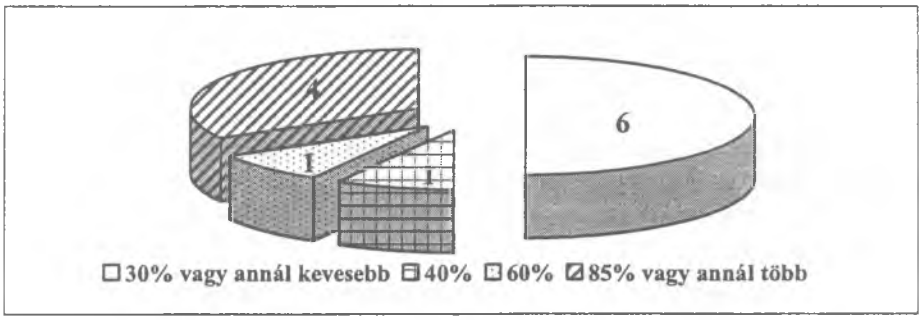
Az ökotejet termelő tehenek területi megoszlása (db/megye)

Forrás: Saját adatgyűjtés

3. ábra

A tejtermelés bevételeinek aránya az összes bevétel arányában

Forrás: Saját adatgyűjtés

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Az ökológiai gazdálkodás alap-feltételrendszere. Biokontroll Hungária Kht. Budapest, 1999. – (2) Magyar Közlöny (1999): 140/1999. (IX. 3.) Kormány rendelet a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek ökológiai követelmények szerinti előállításáról, forgalmazásáról és jelöléséről. – (3) CD jogtár (2003): 2/2000. (I. 18.) FVM-KöM együttes rendelet a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek ökológiai követelmények szerinti előállításának, forgalmazásának és jelölésének részletes szabályairól. – (4) http://www.ifoam.org. – (5) Ham, U. – Gronefeld, F. – Halpin, D. (2002): Analysis of the European market for organic food. School of management and business, UK.

Kedves Szerzőtársunk!

A kéziratban elhelyezett fekete-fehér ábrák, fotók, ügyesen összeállított táblázatok nemcsak érdekesebbé, élvezhetőbbé, szemléletesebbé teszik írását, hanem elősegítik a lényeg megragadását és bemutatását, valamint a szöveg tömörítését is. Éljen bátran ezzel a lehetőséggel!

A szürke árnyalatokkal jelölt oszlop- vagy kördiagram nyomtatva általában nem élvezhető!

A színes ábrák igen költségnövelők, közlésükre csak akkor kerül sor, ha ez másképpen nem oldható meg.

Nyomdai kivitelezésre a gyenge minőségű fotók, ábrák, digitális képek - felbonthatóságuk miatt – általában nem alkalmasak.

ECOLOGICAL DAIRY FARMS IN HUNGARY

By:
TÓTH, KATALIN – BORBÉLY, CSABA – SZENTE, VIKTÓRIA

Ecological farming especially in crop production developed dynamically in the last decade. Ecological animal keeping and production of animal commodities began as late as in 2000, due to a lack of foreign and belated home demand. This study attempts to describe the production of eco-milk in Hungary on the basis of surveying 12 ecological dairy farms. Of these the smallest farm kept a single controlled cow and the largest 378 lactating animals at the time of study. In addition to general difficulties associated with eco-production, the producers listed government requirements for production, consumer behaviour and a lack of institutionalised help as problems. Despite all the problems most farmers judged the future of eco-farming and their own farms optimistically.

In general available information about ecological farming is not sufficient and this could hinder further developments. This is why the dissemination of relevant information is essential, describing both the prospects and problems in eco-farming. Appropriate information, training programmes and expert advice will enhance producers' willingness to participate and reduce the sensation of uncertainty.

Consumers will have to be informed in greater detail than up till now about the authenticity of eco-products, their quality and their of role in health. The output of bio-produced fodder is less than that produced conventionally and this increases production costs. Because of their good quality and relatively high price producers market acinaceous products for human consumption rather than feed them to animals. Problematic transportation and relatively great distances may hamper the acquisition of fodder in large quantities.

The survey showed that 42% of farmers intended to expand their eco-production despite the problems and difficulties mentioned earlier.